

Kunmingi Nyilatkozat: Nemzetközi összefogás a biológiai sokféleség védelme érdekében – Új remények?^[1]

ABSTRACT

At the first part of the 15th Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (CBD COP15) on 13 October 2021, the Parties accepted the so-called Kunming Declaration. The Declaration aims to develop, adopt and implement an effective global framework for biodiversity for the post-2020 period. The present study focuses on the presentation and evaluation of this declaration.

Keywords: Convention on Biological Diversity ■ CBD COP15 ■ Kunming Declaration ■ biodiversity

I. BEVEZETÉS

Jelen tanulmány középpontjában a Biológiai Sokféleség Egyezmény részes feleinek 15. konferenciáján (CBD COP15), 2021. október 13-án elfogadott Kunmingi Nyilatkozat bemutatása és értékelése áll.^[2] A Nyilatkozat pontjainak ismertetésére nem sorrendben, hanem az összetartozó vagy kapcsolódó témakörök szerint, s – amennyire a dokumentum jellege engedi – az elemzés során egy gondolati ív megrajzolását lehetővé tévő sorrendben kerül majd sor, mivel nem csupán a Nyilatkozat egyes pontjainak bemutatása, hanem egyben azok értékelése is a tanulmány célját képezi.

[1] A tudományos közlemény elkészítését az EFOP-3.6.3- VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú, „Tehetségből fiatal kutató”. A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban című projekt támogatta.

[2] A tanulmány célja a Kunmingi Nyilatkozat primér feldolgozása. A kézirat 2021 novemberében készült, a végleges változat kialakítására 2022 áprilisában került sor. A tervek szerint a COP15 második részének (amire előreláthatólag 2022 őszén kerül majd sor) eredményei egy újabb cikk keretében kerülhetnek majd bemutatásra, ill. értékelésre.

Bár a világ – vagy legalábbis a tudatosabb fele – szerencsére egyre nagyobb érdeklődéssel figyeli a klímaváltozással és az annak mérséklésére irányuló nemzetközi törekvésekkel^[3] kapcsolatos fejleményeket, egy másik káros folyamat, a biológiai sokféleség rohamos csökkenése és ennek jelentősége mindmáig kevésbé van jelen a köztudatban.^[4] Fontos tény azonban, hogy a két jelenség egymással szoros kapcsolatban áll, s a klímaváltozás és a biodiverzitás csökkenése kölcsönösen kihat egymásra, erősítvén egymást. A legújabb kutatások emellett azt is igazolják, hogy a biodiverzitás megőrzése nemcsak a klímaváltozás mérséklése szempontjából lényeges, hanem, az emberiség életfeltételeinek biztosítása okán, önmagában is döntő jelentőséggel bír.^[5] A biológiai sokféleség nyújtja ugyanis az emberi élethez elengedhetetlen ökoszisztéma-szolgáltatásokat, így például biztosítja az élelmiszertermelés, a tiszta édesvíz és levegő ökológiai alapjait. Valamint fontos szerepet játszik a járványok és a katasztrófák elkerülésében, ill. hatásaik enyhítésében is.^[6]

Mindez azért különösen fontos, mert nem csupán a klímaváltozás szempontjából vagyunk az utolsó pillanatban, amikor talán még megállíthatók és visszafordíthatók lennének azok a folyamatok, amelyek azzal fenyegetnek, hogy nemcsak dedunokáinknak, hanem már gyermekeinknek és unokáinknak is ma még szinte hihetetlennek tűnő, katasztrófafilmeket idéző kihívásokkal kell majd megküzdeniük, hanem mindez a biodiverzitás hanyatlása okán is elmondható.^[7] A biológiai sokféleség csökkenése, a fajok kihalása folyamatos, s egy szinten túl már az ökoszisztémák összeomlásával fenyeget. Hogy pontosan mikor lépjük át ezt a határt, a folyamatok összetettsége miatt nehezen megjósolható, de a legújabb kutatások szerint az egyébként is kényes egyensúly bármikor véglegesen és visszafordíthatatlanul felborulhat.^[8] Éppen ezért alapvető jelentőségű lenne, hogy a világ országai valóban jelentős, s minden eddigit meghaladó erőfeszítéseket tegyenek ezen folyamatok megállítása érdekében (is).

[3] Különösen fontos ebből a szempontból az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye (UNFCCC) Felelősek 26. Konferenciája (COP26), amelyet 2021. október 31. és november 12. (13.) között tartottak meg Glasgow-ban. A COP26 eredményessége kulcsfontosságú, sokak szerint az utolsó esélyt jelenti a küszöbön álló klímakatasztrófa elkerülésére (vö. 24.hu: Jövő héten eldől..., 2021). A COP 26 eredményeiről lásd: COP26: The Glasgow Climate Pact, 2021; Európai Tanács: Az ENSZ éghajlatváltozási konferenciája (COP26), 2021; 444.hu: Elfogadták az új klímaegyezményt, 2021.

[4] Nagyon informatív a téma kapcsán David Attenborough magyarul is megjelent könyve, amely talán szélesebb társadalmi réteget is megszólít: Attenborough – Hughes, 2020a; Magyar kiadás: Attenborough – Hughes, 2020b.

[5] Lásd különösen: Rockström et al., 2009, 1-33.

[6] Vö. A biológiai sokféleség megőrzésére vonatkozó, 2021-2030 közötti időszakra szóló nemzeti stratégia – Tervezet (2021. október 12.), 3.

[7] Vö. 24.hu: Jövő héten eldől, hogy sikerül-e megelőzni a klímakatasztrófát, 2021a; Portfolio.hu: Elképesztő jelentéssel állt elő az amerikai titkosszolgálat, 2021; 24.hu: Katasztrófa vár ránk, ha nem szigorítunk a klímaváltozásokon, 2021b.

[8] Lásd pl. McSweeney, 2020; Attenborough – Hughes, 2020b, 121-128.

II. NEMZETKÖZI JOGI ELŐZMÉNYEK

A biodiverzitás megőrzésének igénye nem új keletű dolog a nemzetközi politikában. Ennek érdekében már mintegy harminc évvel ezelőtt, 1992 júniusában elfogadtak egy fontos nemzetközi egyezményt, az ENSZ Biológiai Sokféleség Egyezményét^[9] (*Convention on Biological Diversity*^[10] – CBD), amelynek három, egyenértékű céljaként a biológiai sokféleségnek a maga teljességében történő megőrzését^[11] (vagyis az ökoszisztémák és a fajok sokféleségének, valamint a genetikai sokféleségnek a megőrzését), komponenseinek fenntartható használatát és a genetikai erőforrások hasznosításából származó előnyök igazságos és méltányos elosztását határozták meg.^[12] Bár az Egyezményt 154 állam (az EU-t is beleértve) rögtön aláírta, 1993. december 29-én hatályba is lépett, jelenleg pedig már 196 taggal bír (tehát csak a Vatikán nem írta alá, az USA pedig még nem ratifikálta),^[13] a dokumentum mégsem tudta a biodiverzitás folyamatos csökkenését^[14] megakadályozni.

A biológiai sokféleség hatékonyabb megőrzése érdekében az Egyezmény részes feleinek 10. konferenciáján (CBD COP10) a felek egy Stratégiai Terv keretében – öt nagyobb stratégiai cél alá rendelve – 20 részcelt fogadtak el (az ún. Aichi célokat),^[15] azzal a vállalással, hogy a részes feleknek a célokat a 2011-től 2020-ig tartó időszakban meg kell valósítaniuk.^[16]

Arról, hogy az Aichi célok megvalósítása mennyire volt eredményes, az ENSZ Biológiai Sokféleség Egyezménye által, 2020. szeptember 15-én Kanadában közzét *Global Biodiversity Outlook 5* jelentés (GBO 5)^[17] számol be. A jelentés eredményei kiábrándítóak, ugyanis a 20 Aichi cél közül egyiket sem sikerült

[9] Vö.1995. évi LXXXI. törvény a Biológiai Sokféleség Egyezmény kihirdetéséről.

[10] Az Egyezmény szövegét lásd: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>

[11] Kotzur, 2008, 226.; Ruffert, 1993, 397-408., A biodiverzitást veszélyeztető tényezőkről lásd például: Baur, 2010, 81-96.; Fodor, 2019, 21.

[12] Biológiai Sokféleség Egyezmény 1. cikk; Marschall – Lipp – Schumacher, 2008, 328.; Eiden – Christoph – Begemann – Schröder – Blümlein, 2014, 199.

[13] Convention on Biological Diversity: List of Parties – CBD, 2021; Koch, 2010, 425.; Marschall – Lipp – Schumacher, 2008, 332.; Wolfrum, 2001, 417, 423.; Kloepfer, 2011, 192.; Kimminich – Freiherr von Lersner – Storm, 1994, 1731.; Faragó – Schmuck, 2012, 12. Az Egyezményről lásd részletesen: Schlacke, 2016, 524-542.; Újvári, 2020a, 67-93. A Biológiai Sokféleség Egyezmény keletkezéséről lásd különösen: Nechay – Faragó, 1992.

[14] Néhány adat a jelenség szemléltetésére: a világon jelenleg évente mintegy 15 milliárd fát vágunk ki, a rovarok száma harminc év alatt kb. egynegyedével csökkent, a vadon élő állatpopulációk száma pedig az elmúlt közel hetven évben a felénél is kevesebbre csökkent (vö. Attenborough, 2020b, 111-118.).

[15] Az Aichi célok a konferencia helyszínéről, a japán Aichi tartományról kapták a nevüket. Vö. NABU, 2021.

[16] Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020 and the Aichi Biodiversity Targets.

[17] A teljes jelentés angolul a következő helyen érhető el: <https://www.cbd.int/gbo/gbo5/publication/gbo-5-en.pdf>, az összefoglalása pedig angolul és franciául az alábbi helyeken: <https://www.cbd.int/gbo/gbo5/publication/gbo-5-spm-en.pdf>; <https://www.cbd.int/gbo/gbo5/publication/gbo-5-spm-fr.pdf>.

a világgözösségnek teljes mértékben elérni. Csúpn hat célt sikerült részben megvalósítani, tizennégyet viszont egyáltalán nem.^[18]

A jelentés talán kellő figyelmeztetésül szolgált, mert úgy tűnik, hogy a Biológiai Sokféleség Egyezmény részes feleinek 15. konferenciáján (CBD COP15) végre kedvező folyamatok indultak el, annak ellenére, hogy a találkozó megszervezése maga is nem várt nehézségekbe ütközött. Az eredetileg 2020 októberére tervezett konferenciát ugyanis a Covid-19 miatt előbb 2021 májusára, majd 2021 októberére kellett elhalasztani. S a járványhelyzet miatt végül az a döntés született, hogy a COP15 két részletben kerül megtartásra: az első felét 2021. október 11-15. között, virtuális formában tartották meg, a második felére pedig az eredeti tervek szerint 2022. április 25. és május 8. között, személyes találkozó formájában került volna sor, Kínában, Yunnan tartományban, Kunmingban.^[19]

Az Egyezmény részes felei azt tűzték ki célul, hogy a biológiai sokféleség védelme érdekében egy kötelező erővel bíró keretegyezményt dolgoznak ki s fogadnak el, melynek elsődleges célja, hogy 2030-ig megállítsák a fajok kihalását.^[20]

III. KUNMINGI NYILATKOZAT

A kunmingi konferencia első felében, amelyen a Biológia Sokféleség Egyezmény részes felei elsősorban illetékes miniszterek révén – döntően online – képviseltették magukat, 2021. október 13-án elfogadták az ún. Kunmingi Nyilatkozatot (*Kunming Declaration "Ecological civilization: building a shared future for all life on Earth"* – „Ökológiai civilizáció: közös jövő építése minden élet számára a Földön”).

A Kunmingi Nyilatkozatban a felek egy 17 pontból álló kötelezettségvállalást fogadtak el, amelynek ismertetésére az alábbiakban kerül sor.

Előjáróban fontos kiemelni, hogy a Nyilatkozat egészéből az az általános felismerés és ennek megfelelő törekvés olvasható ki, hogy a biológiai sokféleség megőrzése érdekében nagyon jelentős és átfogó intézkedésekre van szükség, nemzetközi szinten és az egyes országok szintjén egyaránt. Mind horizontálisan,

[18] NABU, 2021. A jelentésről lásd részletesen: Újvári 2021b.

[19] Vö. International Institute for Sustainable Development, 2021. A Covid-helyzet miatt ugyanakkor a COP15 második felének megtartására várhatóan később, a 2022. év harmadik negyedében kerülhet csak sor. Vö. Convention on Biological Diversity: Conference of the Parties (COP), 2022; UN Environment Programme: UN Biodiversity Conference (COP 15), 2022.

[20] Tagesschau.de: UN-Artenschutzkonferenz COP-15, 2021. A COP15-öt megelőzően egy nyílt ülészakközi munkacsoport alakult Francis Ogwal (Uganda) és Basile van Havre (Kanada) elnöklétével, a 2020 utáni keretrendszer kidolgozása érdekében. A munkacsoport első ülésére Kenyában, Nairobi-ban került sor, 2019. augusztus 27-30. között, a második ülés Rómában volt, 2020. február 24-28 között. A munkacsoport harmadik ülését 2020. július 27-31. között, Kolumbiában tartották volna, de a világjárvány miatt elhalasztották. Vö. International Institute for Sustainable Development, 2021.

mind pedig vertikálisan is fontos a megfelelő intézkedések megtétele és ezek összehangolása. Ez az átfogó és integratív szemlélet a Nyilatkozat szinte minden pontjában visszatükröződik.

1. Többszintű cselekvési tervek – globális keretrendszer és nemzeti biodiverzitási stratégiák

A Kunmingi Nyilatkozatot elfogadó felek elsődleges célja a biológiai sokféleség jelenlegi csökkenésének megállítása és annak biztosítása, hogy a biológiai sokféleség legkésőbb 2030-ig a helyreállítás útjára lépjen. Ennek érdekében a Nyilatkozat előírja (1. pont), hogy a 2020 utáni időszakra biztosítani kell egy, a biológiai sokféleségre vonatkozó hatékony, globális keretrendszer kidolgozását, elfogadását és végrehajtását, amely, az Egyezményvel összhangban, magában foglalja a szükséges végrehajtási eszközök biztosítását, valamint megfelelő nyomon követési, jelentéstételi és felülvizsgálati mechanizmusokat is. További cél a „Harmóniában élni a természettel” 2050-ig szóló jövőkép teljes megvalósítása.

Fontos, hogy a felek nem csupán a nemzetközi keretrendszer kidolgozására, hanem annak megfelelő nyomon követésére, ill. felülvizsgálatára is gondolnak. A kitűzött célok, ill. feladatok megvalósulásának rendszeres ellenőrzése ugyanis kulcsfontosságú az eredményesség szempontjából.

A felek azonban nem csupán egy nemzetközi keretrendszer kidolgozását tűzték ki célul, hanem arra is nagy hangsúlyt fektettek, hogy az egyes államok szintjén is megfelelő intézkedések szülessenek a biológiai sokféleség megőrzése, ill. helyreállítása céljából. Így annak érdekében, hogy a biológiai sokféleség 2020 utáni globális keretrendszerének hatékony végrehajtását nemzeti szinten is biztosítani lehessen, előírták a nemzeti biodiverzitási stratégiák és cselekvési tervek kidolgozásának és aktualizálásának felgyorsítását és megerősítését (4. pont).^[21]

[21] Magyarországon folyamatban van egy új nemzeti biodiverzitás stratégia, „A biológiai sokféleség megőrzésére vonatkozó, 2021-2030 közötti időszakra szóló nemzeti stratégia” kidolgozása, melynek tervezete az alábbi honlapról tölthető le: A Biológiai Sokféleség Egyezmény magyarországi honlapja (2021a). Az Európai Unió 2030-ig tervezett biodiverzitási stratégiája (European Commission: EU Biodiversity Strategy for 2030. Bringing nature back into our lives, Brussels 20.05.2020, COM(2020) 380 final) és annak melléklete az alábbi helyen található meg: EUR-Lex Access to European Union law (2021); Magyarul: Európai Bizottság: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, A 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia. Hozzuk vissza a természetet az életünkbe! Brüsszel, 2020.5.20. COM(2020) 380 final.

2. Védett területek és integratív szemlélet

A biodiverzitás védelme szempontjából nagy jelentőséggel bírnak a védett területek, ugyanis a korábbi évek tapasztalatai azt igazolják, hogy egy-egy terület védetté nyilvánítását (és az erre vonatkozó szabályok betartását) követően jelentősen javult az adott terület ökoszisztémájának állapota.^[22] Így az ilyen területeknek számának és kiterjedésének növelésével hatékonyabbá lehet tenni a biodiverzitás megőrzését, ill. helyreállítását. A Kunmingi Nyilatkozat 5. pontja ennek megfelelően előírja, hogy világszerte javítani kell a területalapú védelem és management hatékonyságát, és növelni kell a lefedettségét. A védett területek hatékony rendszereinek létrehozása és megerősítése, valamint más hatékony, területalapú védelmi intézkedések és területrendezési eszközök elfogadása révén védeni kell a fajok sokféleségét és a genetikai sokféleséget, s csökkenteni kell, ill. meg kell szüntetni a biológiai sokféleséget fenyegető veszélyeket, elismerve az őslakos népek és a helyi közösségek jogait, és biztosítva teljes körű és hatékony részvételüket.

A további védett területek kialakítására irányuló szándék mindenképpen üdvözlendő, de fontos, hogy bizonyos területek védetté nyilvánítása – bár jelentős eszköze a biodiverzitás védelmének – önmagában már nem elegendő a káros folyamatok megállításához. Ehhez ugyanis alapvető szemléletváltásra és átfogó, többszintű intézkedésekre lenne szükség a politikában, a gazdaságban és a társadalomban egyaránt.

A biológiai sokféleség megőrzése szempontjából ugyanis alapvető jelentősége lenne annak, hogy az egyes országok döntéshozóiban, politikai vezetésében tudatosuljon a biológiai sokféleség megőrzésének valódi jelentősége, s ennek megfelelően olyan döntési mechanizmusokat alakítsanak ki, amelyek valamilyen nyi olyan állami döntés esetében, amelyek kihatással lehetnek a biodiverzitásra, előírnák (s meg is valósítanák) e szempont kötelező figyelembevételét. Úgy tűnik, hogy Kunmingban is felismerték ennek a jelentőségét, mivel a 3. pontban előírták, hogy az Egyezmény részes feleinek kormányai révén folytatni kell a biológiai sokféleség megőrzésének és fenntartható használatának a döntéshozatalba való integrálását és előtérbe helyezését. Ezt a Nyilatkozat szerint többek között a biológiai sokféleség értékeinek a szakpolitikákba, szabályozásokba, tervezési folyamatokba, szegénységcsökkentési stratégiákba és gazdasági elszámolásokba való integrálásán keresztül, valamint a biológiai sokféleséggel kapcsolatos ágazatközi koordinációs mechanizmusok megerősítésével lehet megvalósítani.

További pozitívumként értékelhető, hogy a fentebb bemutatott integratív szemlélet, vagyis, hogy a biológiai sokféleség problémakörétől látszólag távolabb álló kérdések vizsgálatakor és az ezekkel kapcsolatos döntések meghozatalakor is alapvető követelmény kellene, hogy legyen annak mérlegelése, hogy az adott döntés hogyan hat ki a biológiai sokféleségre, – egy sajnos még mindig

[22] Vö. Attenborough – Hughes, 2020b. 171-176.

nagyon aktuális kérdést érintve – a Covid-19 kezelése kapcsán is megjelenik. A Nyilatkozat 12. pontja értelmében ugyanis biztosítani kell, hogy a járvány utáni helyreállítási politikák, programok és tervek hozzájáruljanak a biológiai sokféleség megőrzéséhez és fenntartható használatához, elősegítve a fenntartható fejlődést.

A Németországi Természetvédelmi Szövetség (NABU) és több nemzetközi kutatás szerint különösen fontos lenne a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából az is, hogy az állami, európai uniós és nemzetközi támogatások során minden gazdasági szektorban, így különösen a mezőgazdaságban is, a fenntartható, ill. ökológiai gazdálkodást részesítsék előnyben.^[23] Alapvető jelentőségű lenne annak az előírása, hogy a fejlett országokban az állami szubvenciókat (különösképpen az agrártámogatásokat), ill. a fejlődő országok számára biztosított nemzetközi támogatásokat bizonyíthatóan csak azzal a feltétellel lehessen megkapni, amennyiben a támogatott tevékenység összhangban áll a biológiai sokféleség védelmének és általában a klímavédelemnek a céljaival.^[24] Nagy előrelépés, hogy maga a Nyilatkozat is hasonló elvárást fogalmazott meg a 13. pontjában, mely szerint a pénzügyi és gazdasági minisztériumokkal és más érintett minisztériumokkal együttműködve meg kell reformálni az ösztönző struktúrákat, megszüntetve vagy átalakítva a biológiai sokféleségre káros támogatásokat és egyéb ösztönzőket, úgy, hogy közben védeni kell a kiszolgáltatott helyzetben lévő embereket. Valamint további pénzügyi eszközöket kell mozgósítani minden lehetséges forrásból, és össze kell hangolni minden pénzügyi juttatást a biológiai sokféleség megőrzésének és fenntartható használatának támogatására.

3. Fenntarthatóság, környezetvédelem, ökoszisztéma-alapú megközelítések, a fejlődő országok támogatása

Az ipari államokban jelenleg a nem fenntartható földhasználat, a természetes erőforrások túlhasználata, valamint a túlfogyasztás és a nem fenntartható ipari termelés okozza legnagyobb mértékben a fajok és az életterek pusztulását.^[25] Minden bizonnyal ezen tényekre tekintettel írja elő a Nyilatkozat, hogy erősíteni kell a biológiai sokféleség – az emberek igényeinek kielégítése érdekében történő – használatának fenntarthatóságát (6. pont). A Nyilatkozat kilátásba helyezi továbbá a globális környezetvédelmi jogi keret aktív fejlesztését, valamint a környezetvédelmi jogszabályok nemzeti szintű megerősítését és végrehajtá-

[23] Vö. NABU, 2021. Az ipari mezőgazdaság fenntarthatóságával kapcsolatos problémákról lásd részletesen: Food Agriculture Organization of the United Nations: Status of the World's Soil Resources, 2021.

[24] Németország például évente 67 milliárd eurót költ olyan szubvenciókra a mezőgazdaságban és a halászatban, amelyek károsak a környezetre és a természetre. (Vö. WWF: Das UN-Übereinkommen zur biologischen Vielfalt, 2021.).

[25] WWF: Das UN-Übereinkommen zur biologischen Vielfalt, 2021.

sát a biológiai sokféleség védelme és az illegális felhasználás elleni küzdelem érdekében, továbbá előírja az emberi jogi kötelezettségek tiszteletben tartását, védelmét és előmozdítását a biológiai sokféleség védelmét célzó intézkedések meghozatala során (7. pont).

A Nyilatkozat emellett előírja, hogy fokozni kell az ökoszisztéma-alapú megközelítések alkalmazását a biológiai sokféleség csökkenésének kezelése, a leromlott ökoszisztémák helyreállítása, az ellenálló képesség növelése, az éghajlatváltozás mérséklése és az ahhoz való alkalmazkodás, a fenntartható élelmiszertermelés támogatása, valamint az egészség előmozdítása, és az egyéb kihívások kezeléséhez való hozzájárulás, továbbá az „egy egészség” és más holisztikus megközelítések erősítése érdekében, továbbá a fenntartható fejlődés gazdasági, társadalmi és környezeti dimenzióit átfogó előnyöknek a biztosítása céljából. A Nyilatkozat egyúttal kiemeli, hogy az ilyen, ökoszisztéma-alapú megközelítések nem helyettesítik az üvegházhatású gázok kibocsátásának a Párizsi Egyezmény céljaival összhangban lévő, sürgős csökkentéséhez szükséges, kiemelt intézkedéseket (10. pont).

A 11. pont előírja, hogy fokozni kell az emberi tevékenységek óceánra gyakorolt negatív hatásainak csökkentésére irányuló intézkedéseket a tengeri és part menti biológiai sokféleség védelme, valamint a tengeri és part menti ökoszisztémák éghajlatváltozással szembeni ellenállóképességének erősítése érdekében.

Mivel a biodiverzitás megőrzésében fontos szerep juthat a természeti kincsekben gyakran bővelkedő, ugyanakkor szegény fejlődő országoknak, ezt felismerve, a Nyilatkozat 14. pontja előírja, hogy növelni kell a fejlődő országoknak nyújtott pénzügyi, technológiai és kapacitásképzési támogatást, amely a biológiai sokféleségre vonatkozó, 2020 utáni globális keretrendszer végrehajtásához szükséges, és összhangban áll az Egyezmény rendelkezéseivel.

4. Cartagena Jegyzőkönyv és Nagojai Jegyzőkönyv

A Nyilatkozat emellett kitér az Egyezményhez tartozó két jegyzőkönyvvel kapcsolatos kérdésekre is. Egyrészt előírja, hogy amennyiben szükséges, támogatni kell a biológiai biztonságról szóló Cartagena Jegyzőkönyv vonatkozásában egy hatékony végrehajtási terv és kapacitásképzési terv kidolgozását, elfogadását és végrehajtását a 2020 utáni időszakra (2. pont).^[26] A Nagojai Jegyzőkönyv kapcsán pedig arról rendelkezik, hogy a részes feleknek fokozniuk kell erőfeszítéseiket annak érdekében, hogy az Egyezmény, a Nagojai Jegyzőkönyv és adott esetben más megállapodások révén biztosítsák a genetikai erőforrások hasznosításából származó előnyök igazságos és méltányos megosztását, beleértve a genetikai erőforrásokhoz kapcsolódó hagyományos ismereteket is, és figye-

[26] A Cartagena Jegyzőkönyvről lásd részletesen: Újvári, 2020b, 59-78.

lembe véve a genetikai erőforrásokra vonatkozó digitális szekvenciainformációk összefüggéseit is (8. pont).^[27] S e két jegyzőkönyv összefüggésében érdemes megemlíteni a 9. pontot is, amelyben arról van szó, hogy meg kell erősíteni a vonatkozó biotechnológiák fejlesztésére, értékelésére, szabályozására, kezelésére és adott esetben átadására vonatkozó intézkedéseket és azok végrehajtását az előnyök előmozdítása és a kockázatok csökkentése érdekében, beleértve a valószínűleg káros környezeti hatásokkal járó élő, módosított szervezetek felhasználásával és kibocsátásával kapcsolatos kockázatokat is.

5. Tájékoztatás és edukáció, az egyes társadalmi rétegek szélesebb körű bevonása, összehangolt együttműködés

A biológiai sokféleség megóvása nem lehet eredményes széleskörű társadalmi összefogás nélkül – mint ahogy a klímaváltozás elleni harc sem. Ehhez azonban elengedhetetlen az egyes államok polgárainak edukációja a környezetvédelem és a biodiverzitás megőrzésének jelentősége tekintetében, valamint az egyes társadalmi rétegek, gazdasági szereplők, stb. minél szélesebb körű bevonása a biológiai sokféleség megőrzését szolgáló folyamatokba. A Nyilatkozat ezt is figyelembe veszi, midőn 16. pontjában előírja, hogy tovább kell fejleszteni a biológiai sokféleséggel kapcsolatos kommunikációs, oktatási és tudatosságnövelő eszközöket a biológiai sokféleség megőrzését és fenntartható használatát célzó magatartásváltozások támogatása érdekében. A 15. pont pedig kimondja, hogy lehetővé kell tenni az őslakos népek és a helyi közösségek, a nők, a fiatalok, a civil társadalom, a helyi önkormányzatok és hatóságok, a tudományos élet, az üzleti és pénzügyi szektor és más érdekelt felek teljeskörű és hatékony részvételét, és ösztönözni kell őket önkéntes kötelezettségvállalások megtételére a „*Sharm El Sheikh to Kunming Action Agenda for Nature and People*” kontextusában, valamint arra, hogy fokozzák az erőfeszítéseket a biológiai sokféleség 2020 utáni, globális keretrendszerének végrehajtása érdekében.

Mint korábban már említésre került, a biológiai sokféleség csökkenése szoros összefüggésben áll a klímaváltozással, a két folyamat kölcsönösen kihat egymásra és felerősíti egymást. Ennek megfelelően fontos, hogy az ezekkel a kérdésekkel foglalkozó nemzetközi együttműködések összhangban álljanak egymással. A Nyilatkozat 17. pontja kimondja, hogy fokozni kell a folyamatban lévő többoldalú környezetvédelmi megállapodásokkal – például az ENSZ éghajlatváltozási keretegyezményével, az ENSZ sivatagosodás elleni küzdelemről szóló egyezményével és a biológiai sokféleséggel kapcsolatos egyezményekkel, valamint a 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlődési menetrenddel és más kapcsolódó nemzetközi és többoldalú folyamatokkal – való együttműködést, és össze kell hangolni a szárazföldi, édesvízi és tengeri biológiai sokféleség védel-

[27] A Nagojai Jegyzőkönyvről lásd részletesen: Újvári, 2021a, 11-39.

mének, megőrzésének, fenntartható kezelésének és helyreállításának előmozdítása érdekében hozott intézkedéseket. S mindezt az egyéb fenntartható fejlődési célokhoz hozzájárulva, valamint a 2030-ig tartó időszakra vonatkozó, fenntartható fejlődési menetrenddel összehangolva kell megvalósítani.

IV. A NYILATKOZAT ÉRTÉKELÉSE ÉS EGYÉB MEGFONTOLÁSOK

A Kunmingi Nyilatkozat értékeléseként megállapítható, hogy az irány jó, s úgy tűnik, hogy a COP15 résztvevői, sok fontos összefüggést figyelembe véve, valóban alapvető jelentőségű célokat jelöltek ki nyilatkozatukban. A problémakör tervezett, többszintű szabályozása, az integratív szemlélet és a társadalom minél szélesebb körű edukációja és bevonása a biodiverzitás védelmébe mindmind elengedhetetlen annak megőrzéséhez.

A Nyilatkozat hiányosságaként ugyanakkor kiemelendő, hogy a legtöbb előírás túlságosan általánosan van megfogalmazva, inkább csak iránymutatás-ként, s nem kötelezettségvállalásként jelenik meg.^[28] Ennek megfelelően annak lesz döntő jelentősége, hogy a COP15 második részén a felek mennyire lesznek hajlandók egy kötelező erővel bíró keretegyezményben konkrét, adott esetben számszerűsíthető és számon kérhető kötelezettségeket elfogadni, ill. vállalásokat tenni.

Ehhez arra lenne szükség, hogy az országok vezetőiben valóban tudatosuljon a kérdés jelentősége, s ennek megfelelően ne csupán szépen csengő, de önmagában üres, vagy keveset érő vállalásokat fogadjanak el, hanem jól ellenőrizhető, konkrét és valóban hatékony kötelezettségeket vegyenek magukra. S szintén alapvető jelentőségű lenne, hogy ezeket aztán valós erőfeszítések, igazolhatóan felmutatható eredmények kövessék. Ezért fontos lenne, hogy az elfogadandó új egyezményben hatékony mechanizmusokat hozzanak létre a vállalatok végrehajtása s az egész projekt finanszírozása érdekében.^[29]

Ahogy a klímaváltozás megállításához s az 1,5 °C-os klímacélok teljesítéséhez, úgy – ezzel szoros összefüggésben – a biodiverzitás védelméhez is átfogó társadalmi, politikai és gazdasági szemléletváltásra, s bizonyos szempontból „újratervezésre” lenne szükség, ami azonban nagy erőfeszítéseket és a kormányok részéről is komoly elkötelezettséget igényelne.^[30] A folyamatos gazdasági növekedés helyett inkább a társadalom és a természeti környezet kiegyensúlyozott kapcsolatát kellene előtérbe helyezni megvalósítandó célként. Valamint egy viszonylag magas szinten biztosított, általánosabb társadalmi jólétet, melynek

[28] WWF: Das UN-Übereinkommen zur biologischen Vielfalt, 2021.

[29] Vö. WWF: Das UN-Übereinkommen zur biologischen Vielfalt, 2021. Félő azonban, hogy az Oroszország és Ukrajna között időközben kialakult háborús konfliktus a biodiverzitás védelme érdekében elkezdődő, kedvező folyamatokra is negatív hatással lesz.

[30] Vö. WWF: Das UN-Übereinkommen zur biologischen Vielfalt, 2021.

mércéjét azonban a valós szükségleteknek kellene képeznie, nem a fogyasztói társadalom mesterségesen generált igényeinek, mivel a folyamatos gazdasági növekedésnek a természet szabta keretek egy idő után úgyszólván szükség szerű korlátokat állítanak.^[31] Az elfogadandó új egyezményben ezeket a szempontokat is figyelembe kellene venni, kellően konkrét intézkedésekben leképezvén azokat.

Fontos továbbá, hogy a fajok kihalásának, az ökoszisztémák és az életterek pusztulásának megállításához szükséges intézkedésekhez jelentős pénzügyi forrásokra is szükség van. Egyes becslések szerint globálisan évente kb. 700 milliárd euróra.^[32] Kína a Kunmingi Konferencián bejelentette az ún. Kunmingi Biodiverzitás Alap (*Kunming Biodiversity Fund*) létrehozatalát, amely a fejlődő országokat támogatná a biológiai sokféleségük védelmében, s egyúttal 1,5 milliárd yuant, átszámítva kb. 200 millió eurót ajánlott fel Kína részéről a fajok védelmének biztosítására a szegényebb országokban. Az Európai Unió bejelentette, hogy megduplázza a biodiverzitás-célokra fordítandó összegeket. Franciaország és Nagy-Britannia pedig a klímacélokra szánt alapok jelentős százalékát a biodiverzitás helyreállítására fogja átcsoportosítani. Németország jelenleg évi 800 millió euróval járul hozzá nemzetközi faj- és természetvédelmi projektek keretein belül a Biológiai Sokféleség Egyezmény céljainak megvalósításához a fejlődő országokban, a német környezetvédelmi egyesületek azonban azt szeretnék, ha Németország évi 2 milliárd euróra növelné a biodiverzitás védelmének nemzetközi finanszírozására szánt összeget.^[33] Japán pedig azt jelentette be, hogy a saját biodiverzitás-alapjának tőkéjét 17 millió USD-vel növelte.^[34]

Tudományos kísérletek igazolják, hogy ha a közös célok elérése érdekében az érdekelt felek közül néhányan olyan vállalásokat tesznek, amelyekről a többiek is informálják, az jelentősen növeli a célok elérésének esélyét, mert ez jellemzően a többiek számára is ösztönzően hat (bár várhatóan mindig lesznek az érdekelt felek között „potyázók” is, akik a számukra is kívánatos célok elérését a lehető legkevesebb erőfeszítéssel szeretnék elérni, s inkább a többiektől várják a terhek viselését). A kísérletek azt is igazolták, hogy gyakran a „gazdagabbak” többletvállalása segítheti a közös célok elérését.^[35] Bár ezt a modellt a klímavál-

[31] Vö. Korhonen – Honkasalo – Seppälä, 2018, 37-46. Közérthetően az ún. „fenntarthatósági forradalomról” lásd: Attenborough – Hughes, 2020b, 149-156. Lásd még: Scheuring, 2021; Újvári, 2021b.

[32] WWF: Das UN-Übereinkommen zur biologischen Vielfalt, 2021. Más források évi 175 milliárd eurót említenek. Vö. Tagesschau.de: UN-Artenschutzkonferenz COP-15, 2021.

[33] Tagesschau.de: UN-Artenschutzkonferenz COP-15, 2021. Ezen kívül a Globális Környezeti Alap (Global Environment Facility), az ENSZ Fejlesztési Programjával (UN Development Programme) és az ENSZ Környezetvédelmi Programjával (UN Environment Programme) együttműködve a fejlődő országoknak nyújtott fokozott pénzügyi és technikai támogatásról tett bejelentést. (Vö. Lag 21 Netzwerk Nachhaltigkeit NRW: Weltbiodiversitätsgipfel, 2021).

[34] A Biológiai Sokféleség Egyezmény magyarországi honlapja, 2021b; Lag 21 Netzwerk Nachhaltigkeit NRW: Weltbiodiversitätsgipfel, 2021.

[35] Milinski – Sommerfeld – Krambeck – Reed – Marotzke, 2008, 2291-2294.; Qubit.hu: Ha már nyakunkon a klímaválság..., 2021.

tozással összefüggésben alkalmazták, az abból levonható következtetések a biodiverzitás védelmével kapcsolatosan is érvényesek lehetnek. Vagyis fontos lenne, hogy a fejlett országok e tekintetben (is) példát mutassanak. S mind pénzügyi vállalásaik, mind a klímaváltozás megállítása és a biológiai sokféleség védelme érdekében történő kötelezettségvállalásaik terén elől járjanak. Mindez annál is inkább elvárható tőlük, mert jellemzően ők a legnagyobb CO₂-kibocsátók, s így leginkább felelősek a klímaváltozásért és (részben ezzel összefüggésben) a biodiverzitás csökkenéséért is.

Az említett pénzügyi vállalatok (részbeni) fedezésére pedig kézenfekvő lenne az adott országokon belül a legvagyonosabb réteg megadóztatása, s ezt nem csupán egyfajta szolidaritási kötelezettségként lehetne előírni. Kutatások igazolják ugyanis, hogy az emberek leggazdagabb 1 százaléka az életmódjával kétszer annyi széndioxid-kibocsátást idéz elő, mint a legszegényebb 50 százalék. Ezért megfontolandó lenne vagy a különösen nagy környezetterheléssel járó magatartások (pl. a terepjárók használatának, ill. a hosszabb repülőutak gyakori igénybevételének) megadóztatása,^[36] vagy akár egy, csupán a leggazdagabbakat terhelő vagyoadó bevezetése is.^[37]

Ugyanakkor az is fontos lenne, hogy biológiai sokféleség megóvása érdekében (a fejlődő országoknak) juttatott pénzügyi források felhasználása valóban az említett célokra történjen, ezért az új egyezményben gondolni kellene olyan mechanizmusok kialakítására is, amelyek segítségével hatékonyan visszaszorítható lenne a korrupció az érintett országokban.

Az elkövetkező tíz év meghatározó lesz, nem csupán a klímaváltozás szempontjából, hanem a biológiai sokféleség védelme szempontjából is. Az utolsó pillanatban vagyunk a folyamatok visszafordíthatatlanná válása előtt, ezért óriási felelősség terheli a döntéshozókat. Nagyon fontos, hogy 2022 második felében egy valós nemzetközi összefogást biztosító, kötelező erejű nemzetközi keretegyezmény kerüljön elfogadásra, s az is, hogy az abban megfogalmazott kötelezettségek kellően hatékonyan biztosítsák a biodiverzitás védelmét, s rövid időn belül is valós, ellenőrizhető eredmények kövessék őket.

IRODALOM

- 24.hu: Jövő héten eldől, hogy sikerül-e megelőzni a klímakatasztrófát, 2021. (Elérhető: <https://24.hu/tudomany/2021/10/25/cop-26-enz-klimakonferencia-ipcc-jelentes-klimavaltozas-kisokos/>. Letöltés ideje: 2021.10.26.).
- 24.hu: Katasztrófa vár ránk, ha nem szigorítunk a klímavállalásokon, 2021. (Elérhető: <https://24.hu/tudomany/2021/10/28/nemzeti-klimatervek-globalis-felmelegedes-enz-klimacsucs-cop26/>. Letöltés ideje: 2021.10.28).

[36] Vö. BBC: World's wealthiest ,at heart of climate problem', 2021.

[37] Vö. Újvári, 2021b.

- 444.hu: Elfogadták az új klímaegyezményt, 2021. (Elérhető: <https://444.hu/2021/11/14/elfogadtak-az-uj-klímaegyezményt>. Letöltés ideje: 2021.11.14.).
- A Biológiai Sokféleség Egyezmény magyarországi honlapja: Lezajlott a 15. Biológiai Sokféleség Konferencia magas szintű szegmense, 2021b. (Elérhető: <http://www.biodiv.hu/news/lezajlott-a-15.-biologiai-sokfeleség-konferencia-magas-szintu-szegmense>. Letöltés ideje: 2021.11.30.).
- Attenborough, David – Hughes, Jonnie (2020a): *A Life on Our Planet. My Witness Statement and A Vision for the Future*. Witness Books, London.
- Attenborough, David – Hughes, Jonnie (2020b): *Egy élet a bolygónkon. A szemtanú vallomása – és látomás a Föld jövőjéről*. Park Kiadó, Budapest.
- Baur, Bruno (2010): *Biodiversität*. Haupt Verlag, Bern–Stuttgart–Wien.
- BBC: World's wealthiest, at heart of climate problem', 2021. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/science-environment-56723560>. Letöltés ideje: 2021.04.13.).
- Convention on Biological Diversity: Conference of the Parties (COP). (Elérhető: cbd.int/cop/. Letöltés ideje: 2022.04.23.).
- Convention on Biological Diversity: List of Parties – CBD. (Elérhető: <https://www.cbd.int/information/parties.shtml#tab=0>. Letöltés ideje: 2021.12.01.).
- COP26: The Glasgow Climate Pact. (Elérhető: <https://ukcop26.org/wp-content/uploads/2021/11/COP26-Presidency-Outcomes-The-Climate-Pact.pdf>. Letöltés ideje: 2021.11.14.).
- Eiden, Hanns-Christoph – Begemann, Frank – Schröder, Stefan – Blümlein, Gabriele (2014): Agrobiodiversität – Schlüssel für nachhaltige Landwirtschaftsentwicklung. In: Härtel, Ines (ed.): *Nachhaltigkeit, Energiewende, Klimawandel, Welternährung*. Baden-Baden, 194–213.
- Európai Tanács: Az ENSZ éghajlatváltozási konferenciája (COP26) – A világ vezetőinek csúcstalálkozója (Glasgow, Egyesült Királyság), 2021. november 1. (Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/meetings/international-summit/2021/11/01/>. Letöltés ideje: 2021.11.30.).
- Faragó Tibor – Schmuck Erzsébet (szerk.) (2012): *A biológiai sokféleség megőrzése. Az élet sokszínűsége*. Magyar Természetvédők Szövetsége, Budapest.
- Fodor László (2019): *A falu füstje. A települési önkormányzatok és a környezet védelme a 21. század eleji Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- International Institute for Sustainable Development. (Elérhető: <http://sdg.iisd.org/events/2020-un-biodiversity-conference/>. Letöltés ideje: 2021.10.20.).
- Kimminich, Otto – Freiherr von Lersner, Heinrich – Storm, Peter-Christoph (eds.) (1994): *Handwörterbuch des Umweltrechts*. 2. Aufl., II. Band: Nachbarrecht – Zweitannmeldung, Erich Schmidt Verlag, Berlin
- Kloepfer, Michael (2011): *Umweltschutzrecht*. 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München.
- Koch, Hans-Joachim (ed.) (2010): *Umweltrecht*. 3. Aufl., Verlag Franz Vahlen, München.
- Korhonen, Jouni – Honkasalo, Antero – Seppälä, Jyri (2018): Circular Economy: The Concept and its Limitations. In: *Ecological Economics*. Volume 143/2018.
- Kotzur, Markus (2008): Das Übereinkommen über die biologische Vielfalt und die Rechte indigener Völker. In: *Zeitschrift für Umwelt und Recht (ZUR)*. 5/2008.
- Lag 21 Netzwerk Nachhaltigkeit NRW (2021): Weltbiodiversitätsgipfel: Ergebnisse, Hintergründe und Materialien zur 15. Convention on Biological Diversity. (Elérhető: <https://www.lag21.de/aktuelles/details/Weltbiodiversitaetsgipfel-infos/>. Letöltés ideje: 2021.10.20.).

- Marschall, Ilke – Lipp, Torsten – Schumacher, Jochen (2008): Die Biodiversitätskonvention und die Landschaft. Strategien und Instrumente zur Umsetzung der Biodiversitätskonvention „in situ“. In: *Natur und Recht (NuR)*. 2008, Heft 30.
- McSweeney, Robert (2020): Explainer: Nine “Tipping points” that could be triggered by climate change. In: *Carbon Brief*. (Elérhető: <https://www.carbonbrief.org/explainer-nine-tipping-points-that-could-be-triggered-by-climate-change>. Letöltés ideje: 2020.02.10.).
- Milinski M. – Sommerfeld R. D. – Krambeck H. J. – Reed F. A. – Marotzke J. (2008): The collective-risk social dilemma and the prevention of simulated dangerous climate change. In: *PNAS*. 105/2008.
- NABU (2021): Ein verlorenes Jahrzehnt. Globaler Bericht zum Zustand der Biodiversität. (Elérhető: <https://www.nabu.de/natur-und-landschaft/naturschutz/weltweit/globale-biodiversitaetspolitik/28653.html>. Letöltés ideje: 2021. 03. 21.).
- Nechay Gábor – Faragó Tibor (szerk.) (1992): *Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Egyezménye a Biológiai Sokféleségről*. ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencia Magyar Nemzeti Bizottsága, Budapest. (Elérhető: http://real.mtak.hu/103143/1/1992-Biodiv_egyezm-RioMNB.pdf. Letöltés ideje: 2021.05.27.).
- Portfolio.hu: Elképesztő jelentéssel állt elő az amerikai titkosszolgálat: Mad Max-szerű világban fogunk élni, ha így folytatjuk, 2121. (Elérhető: https://www.portfolio.hu/global/20211026/elkepeszto-jelentessele-allt-elo-az-amerikai-titkosszolgalat-mad-max-szeru-vilagban-fogunk-elni-ha-igy-folytatjuk-507054?utm_source=index.hu&utm_medium=doboz&utm_campaign=link. Letöltés ideje: 2021.10.26.).
- Qubit.hu: Ha már nyakunkon a klímaválság, legyünk mi az együttműködők, ne a potyázók!, 2021. (Elérhető: <https://qubit.hu/2021/08/27/ha-mar-nyakunkon-a-klimavalsag-legyunk-mi-az-egyuttmukodok-ne-a-potyazok>. Letöltés ideje: 2021.08.27.).
- Rockström, Johan – Steffen, Will – Noone, Kevin – Persson, Åsa – Chapin, F. Stuart III – Lambin, Eric – Lenton, Timothy M. – Scheffer, Marten – Folke, Carl – Schellnhuber, Hans Joachim – Nykvist, Björn – de Wit, Cynthia A. – Hughes, Terry –van der Leeuw, Sander – Rodhe, Hennin – Sörlin, Sverker – Snyder, Peter K. – Costanza, Robert – Svedin, Uno–Falkenmark, Malin – Karlberg Louise–Corell, Robert W. – Fabry, Victoria J. – Hansen, James – Walker, Brian – Liverman, Diana – Richardson, Katherine – Crutzen, Paul – Foley, Jonathan (2009): Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity. In: *Ecology and Society*. Vol 2/2009, (Art. 32).
- Ruffert, Matthias (1993): Zu den Ergebnissen der Konferenz der Vereinten Nationen für Umwelt und Entwicklung. In: *Jahrbuch des Umwelt- und Technikrechts 1993*. R. v. Decker’s Verlag, Heidelberg, 397–408.
- Schlacke, Sabine (2016): Das Übereinkommen über biologische Vielfalt: Steuerungskraft und Perspektiven. In: *Archiv des Völkerrechts*. Jahrgang 54, 2016, Heft 4. (Elérhető: <https://doi.org/10.1628/000389216x14858493274259>. Letöltés ideje: 2021.09.10.).
- Tagesschau.de: UN-Artenschutzkonferenz COP-15. China sagt Millionen für Artenschutz zu. (Elérhető: <https://www.tagesschau.de/ausland/china-artenschutz-101.html>. Letöltés ideje: 2021.10.20.).
- Újvári Emese (2021a): A Nagojai Jegyzőkönyv hatása a biokálzódás elleni küzdelemre: Eredmények és kihívások. In: *Pro Futuro*. 2021, 11: 1. sz.
- Újvári Emese (2020a): Der Schutz der Biodiversität durch Völkerrecht – Unter besonderer Berücksichtigung der Rolle des Übereinkommens über die biologische Vielfalt und des Cartagena Protokolls I. In: *Jog-Állam-Politika*. 2020/ 2. sz.
- Újvári Emese (2020b): Der Schutz der Biodiversität durch Völkerrecht – Unter besonderer Berücksichtigung der Rolle des Übereinkommens über die biologische Vielfalt und des Cartagena Protokolls II. In: *Jog-Állam-Politika*. 2020/3. sz.

- Újvári Emese (2021b): ENSZ biodiverzitás-jelentés: kudarcok és feladatok. In: *KOZJAVAK. HU, Az MTA-DE Közzolgálati Kutatócsoport blogja*, 2021. (Elérhető: <https://kozjapak.hu/ensz-biodiverzitas-jelentes-kudarcok-es-feladatok>. Letöltés ideje: 2021.10.13.).
- UN Environment Programme: UN Biodiversity Conference (COP 15). (Elérhető: <https://www.unep.org/events/conference/un-biodiversity-conference-cop-15>. Letöltés ideje: 2022.04.25.).
- Wolfrum, Rüdiger (2001): Biodiversität – juristische, insbesondere Völkerrechtliche Aspekte ihres Schutzes. In: Janich, Peter–Gutmann, Mathias–Prieß, Kathrin (eds.): *Biodiversität. Wissenschaftliche Grundlagen und gesetzliche Relevanz*. Springer-Verlag, Berlin – Heidelberg – New York.
- WWF: Das UN-Übereinkommen zur biologischen Vielfalt. (Elérhető: <https://www.wwf.de/themen-projekte/biologische-vielfalt/reichtum-der-natur/cbd-die-un-konvention>. Letöltés ideje: 2021.10.15.).

JOGFORRÁSOK

- A biológiai sokféleség megőrzésére vonatkozó, 2021-2030 közötti időszakra szóló nemzeti stratégia – Tervezet (2021. október 12.). Letölthető: A Biológiai Sokféleség Egyezmény magyarországi honlapja (2021a): Szakmai fórum a megújuló, 2030-ig szóló Nemzeti Biodiverzitás Stratégia tervezetének megismerése és megvitatása céljából. (Elérhető: <http://www.biodiv.hu/news/szakmai-forum-a-megujulo-2030-ig-szolo-nemzeti-biodiverzitas-strategia>. Letöltés ideje: 2021.10.22.).
- Convention on Biological Diversity. (Elérhető: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>. Letöltés ideje: 2021.03.21.).
- European Commission: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, EU Biodiversity Strategy for 2030. Bringing nature back into our lives, Brussels 20.05.2020, COM(2020) 380 final, EUR-Lex Access to European Union law (2021). (Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1590574123338&uri=CELEX:52020DC0380>. Letöltés ideje: 2021.11.30.).
- Európai Bizottság: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, A 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia Hozzuk vissza a természetet az életünkbe! Brüsszel, 2020.5.20. COM(2020) 380 final. (Elérhető: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0015.02/DOC_1&format=PDF. Letöltés ideje: 2021.11.30.).
- Európai Bizottság: Melléklet a következőhöz: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, A 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia Hozzuk vissza a természetet az életünkbe! Brüsszel, 2020.5.20. COM(2020) 380 final annex. (Elérhető: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0015.02/DOC_2&format=PDF. Letöltés ideje: 2021.11.30.).
- Food Agriculture Organization of the United Nations: Status of the World's Soil Resources. (Elérhető: <http://www.fao.org/3/i5199e/i5199e.pdf>. Letöltés ideje: 2021.04.15.).
- Global Biodiversity Outlook 5. (Elérhető: <https://www.cbd.int/gbo/gbo5/publication/gbo-5-en.pdf>. Letöltés ideje: 2021.03.21.).

- Kunming Declaration. Declaration from the High-Level Segment of the UN Biodiversity Conference 2020 (Part 1) under the theme: "Ecological civilization: building a shared future for all life on Earth", (Final Draft). (Elérhető: <https://www.cbd.int/doc/c/df35/4b94/5e-86e1ee09bc8c7d4b35aaf0/kunmingdeclaration-en.pdf>. Letöltés ideje: 2021.11.01.).
- Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020 and the Aichi Biodiversity Targets. (Elérhető: <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-10/cop-10-dec-02-en.pdf>. Letöltés ideje: 2021.03.21.).
- United Nations: COP26 The Glasgow Climate Pact. (Elérhető: <https://ukcop26.org/wp-content/uploads/2021/11/COP26-Presidency-Outcomes-The-Climature-Pact.pdf>. Letöltés ideje: 2021.11.14.).